

УДК 371.8

Зоя Єрмакова

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ПЕДАГОГА ПТНЗ НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Зоя Єрмакова. Развитие коммуникативных умений педагога ПТУЗ на курсах повышения квалификации.

Zoya Ermakova. Development of communication skills in the game action.

А Автор доводить доцільність використання рольової гри для цілеспрямованого розвитку комунікативних умінь педагога ПТНЗ на курсах підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти. Для підтвердження теорії автор розробив рольову гру «Прес-конференція» на тему «Комунікативні конфлікти та причини їхнього виникнення, реагування на конфліктну поведінку», метою якої є навчити знаходити конструктивний вихід із конфлікту комунікації, розвинути вміння точно і коректно висловлювати свої думки та аргументовано захищати їх.

А Автор доказывает целесообразность использования ролевой игры для целенаправленного развития коммуникативных умений педагога ПТУЗ на курсах повышения квалификации в системе последипломного образования. Для подтверждения теории автор разработал ролевую игру «Пресс-конференция» на тему «Коммуникативные конфликты и причины их возникновения, реакция на конфликтное поведение», целью которой есть учение о нахождении конструктивного выхода из конфликта коммуникации, развитие умения точно и конкретно высказывать свои мысли и аргументировано защищать их.

С In the article the author proves the appropriateness of the role-playing game for the purposeful development of the communication skills of the vocational school teacher at courses of teachers' recertification in the system of in-service education. Author developed a role-playing game «Press-conference» on the theme of «Communicative conflicts and their causes, person's reaction to the conflict behavior», the purpose of which is the teaching for finding constructive resolution of communication conflict, the development of the ability to precisely and concretely express personal thoughts and to protect them.

Ключові слова: педагог, рольова гра, доросла людина, комунікативні вміння, комунікативні навички, конфлікт.

Ключевые слова: педагог, ролевая игра, взрослый человек, коммуникативные умения, коммуникативные навыки, конфликт.

Key words: role-playing game, a grown man, communication skills, communication skills.

Актуальність проблеми. Серед актуальних проблем підготовки, перепідготовки педагогів виділяємо проблему розвитку комунікативної компетентності особистості педагога як головного носія культури. Це потребує оновлення та збагачення традиційної системи професійної підготовки викладачів ПТНЗ. Метою сучасної освіти є розвиток тих якостей особистості, які потрібні їй і суспільству. Сучасний педагог повинен не тільки озброювати знаннями учнів, але й мати потребу в професійно-особистісному саморозвитку.

Мета статті: теоретично обґрунтувати та практично підтвердити, що використання рольової гри на курсах підвищення кваліфікації буде сприяти цілеспрямованому розвитку комунікативних умінь педагога ПТНЗ.

Виклад основного матеріалу. Основні завдання практичних занять (ділова гра, рольова гра, тренінг, вправи) у перенесенні педагогом набутих комунікативних знань у площину практичної діяльності (спілкування з учнями); у засвоєнні педагогами сучасних технологій ефективної комунікації; творчого та дослідницького підходів до педагогічної діяльності; розвитку навичок професійної самоор-

ганізації. Багато вчених схильні розглядати гру як нову галузь діяльності, як імітаційний експеримент, як форму рольового спілкування, як метод навчання, дослідження й розв'язання педагогічних завдань (О. Вербицький, С. Габрусевич, Г. Зорін, І. Сироежин та ін.).

Розвиток – це новоутворення, нові якості особистості або їхній новий рівень. Розвиток людини – надзвичайно складний процес, який відбувається в результаті поєднання внутрішніх задатків із зовнішніми впливами. Результат залежить від активності особистості, від її досвіду. З розвитком людини змінюються форми навчання, що властиві кожному віковому періоду.

Навчання не є розвитком, але правильно організоване навчання веде за собою інтенсивний і динамічний розвиток, який відображає гуманістичний підхід до освіти. Педагог має усвідомити, що центральним суб'єктом педагогічного процесу є учень; пріоритетним є самостійне набуття знань та їхнє застосування, а не засвоєння та відтворення отриманих знань; творча пізнавальна діяльність, а не викладання. Педагог повинен вміти адекватно оцінювати свої реальні й потенційні можливості. На-

томість, значна частина викладачів переоцінюють свої потенційні можливості, що призводить до зупинки у професійному розвитку й саморозвитку. Результат – відсутність значного педагогічного впливу на навчання й виховання учнів.

Навчання педагогів зорієнтоване на реалізацію головної мети післядипломної освіти – розвиток дорослої професійної особистості. При впровадженні ігрових технологій у навчальний процес необхідно спиратися на андрагогіку, яка обґрунтовує принципи й закономірності навчання дорослих, осмислює особливості навчання різних категорій дорослих. Навчання є рушійною силою та необхідним моментом у процесі подальшого розвитку, спирається на попередні успіхи педагога, що передає свій досвід учням у процесі спілкування, сутність якого полягає в максимальному використанні діалогічних форм навчання майбутніх фахівців, створенні психологічного клімату в групі учнів, створенні умов, спрямованих на оптимальну їх самореалізацію. Учні, які не можуть зробити щось самі, отримують таку змогу лише за допомогою викладача. Це визначає подальший розвиток учнівської молоді: завтра вона зможе працювати самостійно.

Організація діяльності педагога передбачає організацію творчої діяльності, яка активізує розвиток творчих здібностей особистості майбутнього фахівця, зумовлює взаємодію викладача й учнів. Система спілкування в навчальних закладах професійно-технічної освіти якісно відрізняється від взаємин у ході шкільного спілкування, бо в результаті взаємодії педагога й учня формуються не тільки особистісні властивості та якості, а відбувається професійне становлення.

Розглянемо рольові ігри, які є важливим інструментом розвитку креативного мислення педагога, розвитку індивідуальної та самостійної прийнятності рішень, мобілізації знань і навичок, розкриття його особистісного потенціалу. Рольова гра – унікальна форма вдосконалення комунікативних знань і вмінь педагога, що має специфічні особливості проведення і з позиції професійного навчання педагогів повинна спиратися на андрагогіку, яка обґрунтовує принципи й закономірності навчання дорослих, осмислює особливості навчання різних категорій дорослих.

Рольові ігри спонукають гравців до активного навчання та ґрунтуються на таких принципах: вимога якісних змін процесів комунікації (прийняття суб'єкт-суб'єктивної та діалогічної форми організації взаємодії), довірливий та конфіденційний характер спілкування. При особистісно-груповому спілкуванні (спілкування між однією людиною й групою) віддзеркалюється позиція кожного з педагогів; натомість, вони не повністю вільні у своїх позиціях і способах контактування.

Суттєвою умовою успішного спілкування у групі є взаєморозуміння між гравцями, що сприяє виникненню резонансу між ними в розумінні одних і тих самих ситуацій та явищ, дій і вчинків. Комунікативна сторона спілкування передбачає не тільки обмін інформацією. Важливо й те, як ця інформація формується, відправляється, отримується, корегується, обговорюється, що дає змогу оперативно й правильно сформулювати уявлення про відповідну проблему, розробити стратегію і тактику її розв'язання, визначити адекватні методи і засоби

реалізації конкретних цілей. В комунікації взаєморозуміння або непорозуміння залежать від зрозумілості та доступності інформації, досягаються наявністю зворотного зв'язку, який виражає міру засвоєння, розуміння повідомлення, згоду чи незгоду з ним і може бути у вербальній чи невербальній формах.

Успішність особистісно-групового спілкування залежить від педагогічного такту кожного педагога, що базується на багатьох якостях: доброзичливості, емпатійності, толерантності, рефлексивності, асертивності інтелігентності, товариськості, контактності тощо. Тактовний педагог у взаємодії з колегами повинен уміти швидко і безпомилково розібратися в певній ситуації, зрозуміти труднощі спілкування, знайти оптимальне рішення. Є педагоги, які інтуїтивно вгадують, як треба себе поводити в різних ситуаціях із колегами, з різними учнями. Вони немовби від природи наділені даром обмінюватися інформацією. Натомість, зустрічаються педагоги, яким важко позитивно вплинути на учнів манерою поведінки, манерою подачі інформації, вмінням слухати і відповідати. Вони не завжди можуть отримати певну інформацію для подальшої взаємодії. Тому вважаємо, що до універсальних якостей особистості педагога належать: рівень ціннісного ставлення до професійно-педагогічної комунікації, позитивне ставлення до комунікативних знань, емоцій, ціннісних орієнтацій; комунікативна спрямованість, яка визначає перспективу цілеспрямованого розвитку комунікативної діяльності; психологічна підготовленість, яка передбачає наявність у педагога певних якостей, що сприяють оптимальному спілкуванню з колективом учнів.

Педагогічна сутність навчальної гри – активізувати пізнавальну діяльність педагога, спонукати до саморозвитку, розвивати особистісні якості, вдосконалювати комунікативні вміння та навички. У груповій діяльності важливо правильно планувати спільні дії, узгоджувати і реалізувати рішення. Ступінь зв'язку між членами групи залежить від особливостей взаємодії, що її регулює мотивація (чинники, які спонукають педагога до певних дій, поведінки). Сила мотивації залежить від ефективності взаємовпливу в групі, від орієнтації на власний успіх. На взаєморозуміння між педагогами впливають індивідуально-психологічні особливості: темперамент, характер, інтелект тощо, а також рівень однорідності групи: освіта, вік, посада.

Рольова гра – це своєрідна вистава педагогічної діяльності зі своїми правилами, принципами. До принципів побудови й проведення рольової гри належать: наочність і простота конструкції гри; максимальне звільнення учасників гри від підготовки до неї (розрахунки, розробка тестів, використання ЕОМ тощо); спрямованість усіх елементів гри на досягнення поставленої мети; поступовість уходження учасників гри в експериментальну ситуацію; повне занурення гравців у проблематику організаційної системи, що моделюється у грі.

Для рольової гри розробляється документація, яка включає [7, с. 319]:

- *об'єкт* (установа, кабінет) або *процес* (проекування, організація, керівництво), які моделює гра;
- *проспект рольової гри* (мета та завдання, опис аудиторії, на яку розрахована гра);
- *список учасників гри, їхні функції, правила гри;*

– *сценарій гри* – детальний опис процесу гри, ігрові завдання, інструкції гравцям, експертам, розрахунковій групі;

– *критерії оцінювання діяльності гравців*;

– *модель середовища* (способи, за допомогою яких створюються умовні перешкоди для прийняття рішення – конкретні ситуації);

– *методичні рекомендації* для кожної ролі, для ведучого гри;

– *регламент*: рольова гра проводиться дві аудиторні години;

– *список обладнання, матеріалів* для проведення гри;

– *вихід із гри* – підсумок результатів гри, рішення, розрахунки, заохочення.

Заняття-гра передбачає наступні етапи: організаційно-підготовчий (заздалегідь педагоги вивчають матеріали за оголошеною темою); ігровий етап (проводиться за планом); заключний етап (цільова установка: чи була досягнута мета гри).

Наведемо приклад розробленої нами рольової гри «Прес-конференція», яку можна використати на курсах підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти, в процесі роботи методичних секцій ПТНЗ.

Рольова гра «Прес-конференція»

Тема: «Комунікативні конфлікти та причини їх виникнення, реагування на конфліктну поведінку».

Цілі гри: узагальнити знання з теми, навчити знаходити конструктивний вихід із конфлікту комунікації, розвинути вміння точно і коректно висловлювати свої думки та аргументовано захищати їх, ставити питання.

Інструкція: рольова гра «Прес-конференція» розрахована на одне навчальне заняття і містить такі етапи:

1. Вступне слово ведучого (5 хв.). Повідомляється про причини виникнення комунікативного конфлікту: бар'єри спілкування (перешкоди, що спричиняють опір партнера впливові співрозмовника) стають нездоланими; порушено організацію спілкування; відсутній зворотній зв'язок; досить жорстка позиція одного співрозмовника; негнучкість тактики.

2. Лаконічні виступи «вчених», що беруть участь у прес-конференції (20 хв.).

У процесі гри п'ятеро педагогів виконують ролі вчених, учасників прес-конференції. Вони висловлюють свої погляди на розв'язання комунікативного конфлікту. Інші гравці виконують ролі кореспондентів ЗМІ, які ставлять запитання вченим. Теми виступів:

Конкуренція – стратегія задоволення власних потреб. Девіз «Щоб я переміг, ти маєш програти».

Пристосування – стратегія повного прийняття точки зору іншої сторони, ігноруючи на власну думку. Девіз: «Щоб ти виграв, я повинен програти».

Компроміс – стратегія прийняття точки зору іншої сторони, але до визначеного ступеня. Девіз: «Щоб кожний з нас щось виграв, кожний з нас повинен щось програти».

Співробітництво – стратегія визнання права один одного на особисту думку. Девіз: «Щоб виграв я, ти маєш теж виграти».

Уникнення – стратегія перекладання відповідаль-

ності за розв'язання суперечливого питання на когось іншого, нульове задоволення власних потреб.

Девіз: «Я нікого не чіпаю і хай мене ніхто не чіпає».

3. Відповіді «вчених» на питання кореспондентів (30 хв.).

4. Оцінка роботи учасників гри (20 хв.).

Завдання «вченим» – висвітлити свої погляди з обраної теми, розкрити суть девізу, відповісти на запитання кореспондентів від імені вченого, роль якого виконується.

Завдання «кореспондентам» – ознайомитися з відкриттями вчених, що виступили на прес-конференції, підготувати і поставити їм запитання щодо сутності їхніх поглядів.

Рекомендації ведучому: у вступному слові представити вчених, які прибули на прес-конференцію, потім надати слово кожному з них (3–5 хв.); на третьому етапі ведучий має регулювати (ненав'язливо) хід прес-конференції, стежити за рівномірним розподілом запитань кожного вченому; стежити за тим, щоб запитання не замінювалися особистими висловлюваннями і стосувалися теми прес-конференції.

На четвертому етапі під керівництвом ведучого проводиться оцінювання виступів і відповідей учених. Критерії оцінювання записані на дошці або на екрані комп'ютера і мають бальну систему, наприклад, інформаційна місткість виступу, вільна орієнтація в матеріалі; аргументованість і переконливість висловлювань; лаконічність, вміння виділяти головне; вміння завоювати аудиторію тощо. Потім усіма учасниками гри в спільному обговоренні виділяються найцікавіші, нестандартні запитання «кореспондентів». Ведучий підводить підсумок гри, звертає увагу на активність гравців, самостійність їхнього мислення, підготовленість.

Висновок. Таким чином, можемо констатувати, що при впровадженні ігрових методів навчання у системі післядипломної освіти відбувається розвиток особистості педагога в координатах спілкування, бо професійне спілкування педагога – необхідна передумова розвитку в нього комплексу якостей і здібностей комунікативного характеру. Спеціальні якості характеризують внутрішню структуру комунікативності педагога. Важливим при цьому є вміння звільнитися від викладацьких амбіцій, тактовно виразити себе, раціонально обирати комунікативні засоби впливу на оточуючих. Розвинуті комунікативні вміння допоможуть педагогу ПТНЗ будувати стосунки з учнями в процесі педагогічної діяльності; бачити учня, прислухатися й приділятися до нього; знаходити вирішення будь-якої проблеми, що забезпечує ефективність професійно-педагогічної діяльності.

Література

1. Авдеева І. М. Інноваційні комунікативні технології в роботі куратора академгрупи: навчальний посібник / І. М. Авдеева, І. М. Мельникова. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 304 с.
2. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: теорія, технологія, практика / Н. П. Волкова [Дніпропетровський національний ун-т]. – Дніпропетровськ: Видавництво ДНУ, 2005. – 256 с.
3. Джежговська І. Навчання вчителів / І. Джежговська – Львів: Літопис, 2002. – 173 с.
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія професійної комунікації: навчальний посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик – Чернівці: Книги – XXI, 2010. – 28 с.
5. Савенкова Л. О. Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління: монографія / Л. О. Савенкова – К.: КНЕУ, 2005. – 212 с.
6. Теорія і методика професійної освіти: навчальний посібник / З. Н. Курлянд, Т. Ю. Осипова, Р. С. Гурін [та ін.]; за ред. З. Н. Курлянд. – К.: Знання, 2012. – 390 с.
7. Чернова Г. Р. Психологія общения: учебное пособие / Г. Р. Чернова, Т. В. Слотина. – СПб.: Питер, 2012. – 240 с.